

Ígéretek földje - a társadalmi mobilitás esélyei

BUZNA VIKTOR

2015. május 30., szombat 10:54, frissítve: vasárnap 13:24

Nincsenek Magyarországon hivatalos adatok arról, hogy a mélyszegénységben élők milyen eséllyel léphetnek feljebb a társadalmi ranglétrán. A lapunknak nyilatkozó ifjúságszociológus állítja, a nehéz sorsú gyerekek helyzete kilátástalan, mivel az iskolarendszer képtelen ellátni feladatát. Az Egyesült Államokban közben áttörést hozott a témában egy kutatás, a kérdés a következő választási kampány fő témája lehet.

Hányan kerültek föl a tiszta, szabad levegőre, a szabad gondolkodás világába, hogy hírt vigyenek a lent maradtak életéről? Talán senki. Ahogy a béres szava elakad a birtokos előtt, és csak karját lebbenti, ha lebbenti, azonmód a társadalmi rétegek is csak dadogva és különböző váll- és ökölmozdulatokkal tudnak egymással valamit érthetően közölni. Nagy ritkán előfordult, hogy a pusztáról valaki felsőbb szellemi körbe emelkedett; a pusztá szelleméből semmit sem vitt magával. Nem is vihett – Illyés Gyula ír így a magyar társadalom átjárhatóságáról a Puszták népe című önéletrajzi szociográfiájában.

Az 1930-as évek Magyarországnak szegénységével foglalkozó mű sorait olvasva jogosan tesszük fel a kérdést: jobb-e a helyzet most, nyolcvan évvel Illyés kora után?

Az olyan unalomig ismételt hívószavak, mint a romaintegráció, szegregáció vagy felzárkóztatás arra utalnak, hogy a kérdéskör kitarotán tematizálja a közvéleményt. Miközben a szegénységbe született emberek kitörési lehetőségeit biztosító társadalmi mobilitást nemcsak meglépni nehéz, de még kutatni is.

A nyelvi nehézségekkel kezdődik

N. Kollár Katalin a Pszichológia pedagógusoknak című egyetemi tankönyvben veszi sorra a társadalmi mobilitás korlátait. problémák a nyelvi nehézségekkel kezdődnek: az iskolázatlanabb szülők gyermekei ugyanis nem rendelkeznek társaikhoz hasonló nyelvi készségekkel, melyeket azonban az iskola már tanulmányaik kezdetekor minősít. A Szegedi Tudományegyetem neveléstudományi tanszékének kutatói a hetvenes években foglalkoztak a készségek és képességek kutatásával. 1976-ban kiadott elemzésük szerint az aluliskolázott szülők gyermekeinél jelentkező „nyelvi deficit” kimutatható hatással van továbbtanulási esélyeikre. Az általános iskola első osztályában beszéd- és íráskészségükre kapó értékeléseik ugyanis előrevetítették felsőoktatási karrierjüket: akik rossz jegyet kaptak, felnőttként nem szereztek diplomát

Alapvetően tehát – miként azt N. Kollár írja – a család társadalmi helyzete határozza meg legerőteljesebben a gyermek jövőjét, ezt a pszichológus más, kapcsolódó szempontokkal is alátámasztja. Probléma például, hogy a szegénységben élő szülők kevésbé képesek motiválni gyermekeiket, mivel többségük személyes tapasztalata az iskoláról negatív. Ezt a képet ráadásul hajlamosak gyermekük felé vetíteni, s nincsenek átörökíthető tanulástechnikai tapasztalataik. Ebből adódik, hogy hátrányos környezetből induló gyerekek jövőképe is korlátoltabb lesz, s a hosszú távon kifizetődő tanulást rendezettebb családi háttérrel bíró társaiknál kevesebbre tartják.

Fotó: Végh László / Magyar Nemzet Magazin

Hatalmas emberkísérlet

– Kutatásunk egyértelműen bizonyítja, hogy a rossz környezet a probléma, s nem azok az emberek, akik abban élnek – mondja megkeresésünkre Nikolaus Hildebrand, a Massachusetts Institute of Technology doktorandusza. A híres amerikai agytröszt közgazdásza a Harvard Egyetem kutatásához csatlakozott, melyben azt vizsgálták, hogy a kedvezőbb környezet mennyiben segíti a szegényebb néprétegek számára a társadalmi mobilitást. A nagyszabású program 1994-ben kezdődött. Ekkor 4604 szegény környezetben élő családot választottak ki a kísérletre, belőlük három csoportot alakítottak. Az első csoportba eső családok anyagi támogatást kaptak, mellyel meghatározott, tíz százaléknál nem magasabb szegénységi rátával bíró lakókörnyezetbe kellett átköltözniük. A második csoport szintén kapott támogatást, számukra azonban a letelepedést nem kötötték szegénységi rátához, a családok szabadon választhatták új lakóhelyüket. A harmadik kör eredet környezetében maradt, s a kísérlet kontrollcsoportjaként szolgált.

Magyar Nemzet hírlevél

Legizgalmasabb cikkeink naponta egyszer az ön e-mail-fiókjában!

FELIRATKOZÁS

A feliratkozással beleegyezik abba, hogy a Magyar Nemzettől hírlevelet vagy cikkeinkről szóló üzenetet kapjon postafiókjába. A szolgáltatásról bármikor leiratkozhat.

A kutatás első fázisa 1998-ban zárult le, ekkor az elemzések felemás eredményeket mutattak. Ahogy azt a Harvard kutatócsoportja írja, a környezetváltozás pozitív hatással volt a családok fizikai és mentális állapotára, növelte a jóléti és családbiztonsági statisztikákat. Az első csoportba válogatott szülők azonban kiváló környezetbe költözésük után sem jutottak jobban fizető munkához, s a vizsgált családokban a munkanélküliség sem csökkent. Az anyagi szempontból eredménytelen statisztikák ezért évekig nemcsak a közgazdászok, de a szélesebb közönség látószögéből is kiszorították a költséges kísérletet.

A gyermekek élete jóra fordult

Csakhogy akkor még nem tudhatták, hogy a kétgyerekes kísérleti családok összes adóbefizetése később 22 400 dollárral haladta meg a kontrollcsoport azonos szerkezetű családjaiét – mondja Nikolaus Hildebrand. A Harvard kutatócsoportjána májusban megjelent elemzése ugyanis a családok adózásait vizsgálva megállapította: a fiatalon, tizenhárom év alatt átköltöztetett gyerekek élete többségében jóra fordult. Az első csoportba került családok gyermekei húszas éveikre átlagosan közel 3500 dollárral kerestek többet a rosszabb környezetben maradt társaiknál, ami 31 százalékos fellendülést jelent évente. A felsőoktatásban is növekedett részvételi arányuk, 16 százalékkal többen folytatták tanulmányaikat.

Szerényebb javulást mutattak azonban azok a második csoportba tartozó családok, amelyek szabadon választhattak új lakóhelyet. A kutatás megmutatta, a választáskor tartózkodtak a gazdag környezettől, új otthonuknak a nyomornegyedek jobb, de nem fényűző területeket választottak. A statisztikák szerint az idetartozó gyerekek fiatal felnőttként jobban kerestek a kontrollcsoportban maradt társaiknál, de csak 1720 dollárral nőtt jövedelmük. A friss elemzés tehát cáfolja azokat a korábbi kutatásokat, melyek szerint a drasztikus környezetváltozás még a fiataalkorban áthelyezett embereknél is maradandó károsodást okozna.

Fotó: JEWEL SAMAD / Europress/AFP

Kampánytéma lehet az USA-ban a társadalmi mobilitás

Más volt viszont a helyzet a kilencvenes években serdülőként átköltöztetett gyerekek esetében. Ők akár veszíthettek is a kísérlettel, hiszen szociális kapcsolataik megszakadása jobban befolyásolta személyiségüket.

Zárszóként ezért a kutatás kimondja, ha a szegénységben született gyermek minél előbb s minél magasabb minőségű környezetbe kerül, a jövőben annál jobb eséllyel tud kitörni az alacsony társadalmi rétegből. Hildebrand kérdésünkre hozzátette, a környezeti mobilitás ráadásul az adófizetőknek is jó üzlet – a kísérlet családonként átlagosan 3780 dollárba

került, amit a sikeres felnőtté váló gyerekek visszatermeltek. A tanulmány akkora hatást váltott ki a Baltimore s Ferguson nyomornegyedeiben történtek miatt sokkolt amerikai társadalomban, hogy a jövőre esedékes választások kampányának egyik sarokpontja lehet.

- Több politikus is érdeklődött az eredményeink iránt, a kutatást vezető Chetty személyesen is konzultál Hillary Clintonnal írta Hildebrand, mikor programjuk politikai visszhangjáról kérdeztük. Hozzáteszi, Barack Obama is kért tájékoztatást.
- Kutatásunk egy szélesebb vitának vált részévé, az Egyesült Államokban nagy hangsúlyt fektetnek a társadalmi mobilitás – folytatja –, az amerikaiak ugyanis továbbra is az „ígéret földjének” tartják országukat. A mi kutatásunk pedig megmutatja az Egyesült Államokon belül hol találni az ígéret földjét – teszi hozzá a fiatal kutató.

Nem telepítik át a Bronxot

Megkérdeztük, amennyiben a kutatást a demokrata párt felkarolja, a többségi jómódú lakosok lakókörnyezetükben számíthatnak-e a jövőben szegény családok tömeges betelepítésére. Hildebrand szerint azonban erről szó sincs, a kutatásnak ugyanis nem ez a célja.

- A kritika természetesen megállná a helyét, ha a kutatási modellt széleskörűen kiterjesztenénk – ismeri el a közgazdász, azt azonban hozzátette: éppen ezért olyan módszerek, politikák kidolgozásához szeretnének hozzájárulni, melyek biztosítják a szegénységgel sújtott területeken élőknek a társadalmi mobilitás esélyét.
- Bronxot áttelepíteni New York elit negyedeibe persze nem járható út. De például ha elérnék, hogy a szociális lakásokat a városvezetés jobban szétterítene, máris több embernek adatna meg a lehetőség a kitörésre – teszi hozzá.

Fotó: Végh László / Magyar Nemzet Magazin

Mit old meg a szegregáció?

Egy liberális gondolkodású ember erre azonnal rávágna: a kísérlet fasiszta államot idéz – ezt már Bauer Béla, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző Karának ifjúságszociológusa mondja, mikor a kutatásról kérdezzük. Bauer szerint a modell igazságtalan és káros, hiszen alapgondolata, hogy kiszakítja az egyént saját kultúrájából, miközben nem biztos, hogy az, amit kap, a javát szolgálja majd.

– Gondoljunk bele, hogy egy cigány putriból kiemelünk valakit egy időre, majd elengedjük a kezét. Nem valószínű, hogy megállja a helyét az új környezetében, s még kevésbé valószínű, hogy visszatér eredeti környezetébe – mondja Bauer, és hozzáteszi: az amerikai modell a szociológusok számára nem ismeretlen. A huszadik század első felében alkotó tudós, Mannheim Károly már korábban figyelmeztetett a társadalmi rétegek közötti irányított ugrásokban rejlő veszélyekre. Az ugyanis nemcsak az egyénre nézve kockázatos, de a szegénysorban élő közösség kultúrájában is maradandó károkat tesz. Bauer szerint ezért a bajt a problémás közösség szintjén kell kezelni, s a szegénységbe sodródott kultúrának kell megkeresnie a hasznos helyét a társadalomban. Az ELTE munkatársának gondolatairól megkérdeztük Nikolaus Hildebrandot is.

„A nyomorhoz nem köthető kultúra”

– Határozottan elutasítjuk, hogy a nyomorhoz bármilyen kultúra társulna – válaszolta Hildebrand. Azt ugyanakkor elismert módszerüknek vannak negatív hatásai: ilyen például a meglévő társadalmi kapcsolatok elvesztése, ami gyerek- vagy felnőttkorban hosszú távon is problémát okozhat.

– Kutatásaink azonban azt támasztják alá, hogy e negatívumok mellett hangsúlyosabban jelennek meg a kísérlet kedvező hatásai, mint az élettartam látványos meghosszabbodása – felelte a közgazdász. Azt azonban elismerte, valóban ideális megoldás a probléma helyi kezelése, az eddigi kutatásaik szerint viszont a jobb módú többség és a szegénységben élő kisebbség számára a kutatott modell lenne a legkedvezőbb kompromisszumos megoldás.

Bauer szerint Magyarországon már csak azért is nehéz értelmezni a jelenséget, mert a társadalomban teljes a fogalomzavar. Ha a mélyszegénység fogalmához azt a társadalmi csoportot rendeljük, amely nem tudja garantálni, hogy a következő télen lesz miből fűtenie, akkor a magyar lakosság döntő többsége mélyszegénységben él – mondja az ifjúságszociológus, s hozzáteszi: amíg nem tudjuk, mivel állunk szemben, abból nem is tudunk kitörni. A kutató a társadalmi mobilitást illetően nem bizakodó. Szerinte a rendszerváltozás után az egész magyar társadalmon értékrendi káosz lett úrrá ezért nincs stabil alap, amelyre a lecsúszott tömegeket ki lehetne emelni.

– Elég ránézni a közoktatásra – mondja Bauer, a szociológus szerint ugyanis hagyományosan az iskola a társadalmi mobilitás legfontosabb csatornája. – Körülbelül a két világháború között töltötte be maradéktalanul ezt a szerepét, kiegészülve az egyházzal és a hadsereggel – folytatja –, jelenleg azonban ez a rendszer széthullott.

Bauer szerint a liberális oktatási rendszerben elfogadottá vált az iskolakerülés, ezzel a korábban működő szabályrendszer leépült. (Közben történtek kormányzati lépések ennek visszaszorítására, ilyen a segély kifizetésének a gyerekek iskolába járásához kötése.) Azóta sem alakult ki azonban egy új, működő rendszer, vagyis a közoktatásban ugyanaz az értékrendi hiányosság észlelhető, ami az egész magyar társadalomra jellemző.

„A magyar cigányság a szegénység kultúrájában él”

Mindez a romák felzárkóztatásának esélyét is ellehetetleníti. A szociológus szerint ugyanis a magyar cigányság jelenleg a szegénység kultúrájában él, pedig saját közössége szintjén kellene megtalálnia a kiúthoz szükséges feltételeket. Ehhez

pedig az ideális környezet éppen a (pozitív jelentéstartalommal megtöltött) szegregáció lehet, s pozitív példaként a pécsi Gandhi Gimnáziumot említi: az intézetben a rendes tananyagot túl a roma identitást is próbálták átadni. A szociológus szerint mindez nem vonja maga után az emberi jogok korlátozását, a szegregálás miatt sokat támadott egyházi iskolákba például magas a túljelentkezés.

Bauer szerint bár a romokban lévő közoktatási rendszer a társadalmi mobilitás erősítésére alkalmatlan, a közmunka viszor olyan intézmény lehet, amely részben átveszi ezt a funkciót.

– Nem mindegy, hogy halat adunk vagy hálót – mondja –, utóbbi esetben ugyanis bár lassabb folyamatról van szó, ha tömegek kapnak esélyt rendszeres munkára, megindulhat a társadalmi rétegek közötti mozgás.

Igaz, még legalább tíz év, mire a program feltételezett pozitív hatásai beigazolódnak, kérdés, hogy a politika képes-e a kivárára.

Ha sikeres lesz is a közmunkaprogram, a statisztikai különbségeket nehéz lesz nyomon követni. Megkerestük ugyanis a Központi Statisztikai Hivatalt (KSH), a magyar társadalom átjárhatóságáról azonban hiába kértünk adatokat – a jelenségrő rég nem készült felmérés. Kincses Áron, az életmód-, foglalkoztatás- és oktatásstatisztikai főosztály vezetőhelyettese levélben adott tájékoztatást. A KSH-ban nagy hagyományai vannak a mobilitás vizsgálatának, 1992-ben volt azonban az utolsó nagyszabású tematikus felmérés a témához kapcsolódóan – írta. Arra vonatkozóan azonban legalább ígéretet kaptunk, hogy a magyar mélyszegények helyzetével jövőre már szándékoznak foglalkozni.

További tartalmas és izgalmas olvasnivalók a *Magyar Nemzet szombati Magazinjában*, amely vasárnap estig megvásárolható az újságárusoknál.

cigányok | mélyszegénység | szegregáció | társadalmi mobilizáció

BUZNA VIKTOR A szerző további cikkei »

A szerző újságíró, a Magyar Nemzet Külpolitika rovatának állandó munkatársa.

Levél a szerzőnek

A szerző cikkei RSS-en

HOZZÁSZÓLÁSOK »